

Contribuția lui Vasile Goldiș la dezvoltarea învățământului românesc la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

The Contribution of Vasile Goldiș to the Development of Romanian Education at the End of the 19th Century and the Beginning of the 20th Century

Eugen GAGEA

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad
Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației și Asistență Socială

Abstract

An important place in the outlook of Vasile Goldiș was occupied, apart from the issues of causality and social determinism, as well as the culture-civilization relationship, by the principles of freedom, equality and national independence.

His contribution to the development of Romanian education at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century must be seen in relation to this conception.

As a teacher, he sought to formulate a healthy national awareness in his pupils, with great mobilizing prerogatives, in a stage when the Romanian people had major national ideals to accomplish.

As an author of textbooks he contributed to the enlargement of information in Romanian schools.

Key words: *education, teacher, intellectual culture, author of textbooks, pedagogical outlook.*

Cuvinte cheie: *învățământ, profesor, cultură intelectuală, autor de manuale, gândire pedagogică*

Introducere

Înșușirile deosebite ca dascăl, Vasile Goldiș (1862-1934) și le-a însușit pe baza unei temeinice pregătiri profesionale. În cele două mari centre universitare ale imperiului, Viena și Budapesta, Vasile Goldiș și-a format o solidă cultură intelectuală, fiind preocupat, în mod deosebit de istorie, filosofie și sociologie.

În anul 1885 Vasile Goldiș și-a dat examenele de specialitate la Istoria Ungariei cu profesorul Salamon Ferencz, originar din Ardeal și la Limba și literatura latină cu Bartal Antal, obținând diploma de profesor de istorie și limba latină, era primul profesor secundar român cu o asemenea diplomă și, împreună cu Virgil Onițiu, primii profesori în baza legii XXX din 1883, care condiționa titularizarea de capacitatea de a cunoaște și preda limba și literatura maghiară. I s-a oferit posibilitatea să candideze la liceul „Eotvös” din Budapesta, liceu de practică pedagogică, în care era singurul român. Sentimentul de înstrăinare l-a determinat să părăsească, chiar în toamna anului 1886, această școală, după ce, în prealabil, și-a luat examenele de filosofie care îi dădeau toate drepturile unui profesor secundar.

În toamna anului 1886, la vârsta de aproape 24 de ani, Vasile Goldiș trecuse prin toate treptele învățământului din statul ungar de atunci. A mai rămas doctoratul. Posibilitățile sale materiale precare și angrenarea într-o activitate febrilă, imediat după absolvire, l-a îndepărtat de cea mai înaltă formă de perfecționare profesională, care însă nu-i micșorează cu nimic meritele viitoare.

Anii petrecuți în cele două capitale ale Imperiului dualist i-au îmbogățit mult structura spirituală. La cunoștințele dobândite empiric până atunci veneau acum să se structureze altele de pe

pozițiile științei, unele perene, care vor însoți personalitatea până la capătul vieții, altele infirmate de noile descoperiri ale geniului uman chiar pe timpul vieții sale. Studiase în acești cinci ani istoria Ungariei, dar și istoria universală, ajungând să-și formeze o viziune unitară asupra evoluției societății omenești, și încă una foarte avansată pentru timpul acela, așa cum o va dovedi în manualele pe care le va edita. Studiase cu E. Hoffman sintaxa limbii latine și cu Bartal Antal literatura latină, două obiecte care-l așezau pe o poziție de pe care a putut să pătrundă mai ușor în tainele istoriei neamului său, să înțeleagă mai bine ceea ce unchiul său Iosif Goldiș a vrut să spună prin cuvintele „chestiunile filologice (pentru români – n.n.) sunt chestiuni de viață și moarte.” [1]

Studiase psihologia empirică cu Bretano și filosofia antică cu Gompres. Mai ales în capitala Austriei și-a lărgit mult orizontul filosofic. Până la sfârșitul vieții l-a preocupat filosofia istoriei și culturii, în special problema cauzalității și a determinismului social.

În anul 1886, Vasile Goldiș s-a hotărât să părăsească Școala de aplicație din Budapesta și să treacă la Preparandia din Caransebeș ca profesor de istorie, limba română și limba maghiară [2]. Ca orice început, primii pași în cariera didactică s-au lovit de unele greutăți, firești și repede depășite. Cu calitățile unui veritabil maestru al stilului, ne descrie chiar Goldiș acele momente: „Cu inima strâmtorată și cu sufletul îndurerat plecasem spre Banat. E mic Caransebeșul, aproape mor, cu aerul părăsirii. Vara e plin de praf și toamna de noroi și iarna de gheață și zăpadă de trei coți. Și vântul bate năprasnic de dimineața până seara și din iarnă până-n iarnă. Bate și nu contenește.” Dar repede a îndrăgît Caransebeșul, găsind aici ceea ce îi trebuia unui tânăr care voia să se dedice luptei pentru afirmarea drepturilor poporului său.

Funcționând ca profesor titular cu un salariu modest de 1.000 de florini anual, căci dieceza Caransebeșului era săracă, Goldiș a predat literatura română, istoria, limba maghiară, latina, noțiuni de teorie literară la nivel „lăudabil”, după cum arată în atestatul eliberat la cerere de către Consistoriul diecezan local. De aceea toate preocupările lui Goldiș se vor concentra asupra găsirii unor posibilități de a schimba locul și condițiile de activitate. [3]

Încă din al doilea an al șederii sale la Caransebeș, tânărul profesor în vârstă de numai 26 de ani, publică în „Foaia Diecezană” [4] un ciclu de observații critice, de un remarcabil realism, pe marginea „Raportului făcut de ministrul cultelor și instrucțiunii din Budapesta despre starea învățământului din Ungaria în 1885-1887”. Prin această intervenție publicistică, Goldiș scoate în evidență părțile lacunare, exagerările și latura abuzivă a stărilor de fapt din școală, din învățământul din monarhie, în special din Transilvania. El consideră lipsa de interes, chiar adversitate oficialităților din Imperiul austro-ungar față de instrucția poporului român, față de școala românească în genere.

O idee deosebit de importantă pe care Vasile Goldiș o dezvoltă este aceea potrivit căreia învățământul trebuie să fie strâns legat de practică, de necesitățile poporului. În acest sens, ridicându-se împotriva imitării fără discernământ a unor modele apusene, Goldiș critică programele și planurile de învățământ și optează pentru utilitatea introducerii unor obiecte de studiu ca: economia rurală, grădinaritul, albinăritul, creșterea viermilor de mătase, ramuri ale industriei casnice.

Șederea la Caransebeș a fost pentru Vasile Goldiș un popas trecător, e drept, dar, după cum am văzut, nu lipsit de o anumită importanță pentru începuturile carierei sale de profesor, publicist și om politic, desăvârșită ulterior în perioadele de activitate la Brașov și Arad. Aceasta și este o cauză – pe lângă pura tinerețe, prezentă în mod firesc și ea – care îl face pe Vasile Goldiș, în ultimii ani de viață, să își amintească cu duioșie de perioada respectivă.

Un semn al atașamentului pentru orașul în care și-a început propriu-zis activitatea didactică îl constituie și faptul că peste aproape două decenii de la plecarea sa din Caransebeș, Goldiș va publica în *Tribuna* arădeană un articol în care pledează pentru înființarea în această localitate a unui gimnaziu superior pe care cei 328.371 români din părțile Carașului și-l doresc mai de mult și îl meritau pe de-a-ntregul. [5]

În anul 1889, Vasile Goldiș, așa cum reiese și dintr-o scrisoare adresată la 5 martie 1888 lui Gheorghe Barițiu – dornic de a se stabili într-un mediu mai propice activității sale pedagogice,

culturale și politice, cât și pentru a avea un salariu mai bun, candidează pentru un post de profesor de istorie, latină, română la gimnaziul (liceul) ortodox român din Brașov. La 13 august, același an, Eforia școlilor centrale greco-ortodoxe din orașul de sub Tâmpa îi comunică reușita la concurs și numirea sa ca profesor definitiv. Ca atare, tânărul dascăl se mută în puternicul centru românesc de la poalele Tâmppei, unde începe activitatea odată cu anul școlar 1889/1890 și unde va sta până în 1901. Printre colegii săi s-au numărat Vasil Braniște și Virgil Onițiu, iar printre elevii avuți, străluciți intelectuali de mai târziu, Octavian Goga, Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Iosif Popovici, Ioan I, Lapedatu etc.

Încă din primul an de profesorat la prestigiosul liceu din Brașov, ctitorie a lui Andrei Șaguna, Goldiș va preda, pe lângă latină, literatura română, istorie universală și maghiară, constituție și geografie.

Ca dascăl, Vasile Goldiș s-a caracterizat prin conștiinciozitate și corectitudine exemplară, prin tact și înțelegere superioară a legilor educației. El se străduiește să îmbunătățească atât condițiile de predare cât și baza materială a școlii la care funcționa. Astfel, procură numeroase hărți istorice și geografice, încât numai după doi ani de la venirea lui, exclusiv datorită strădaniilor sale, gimnaziul brașovean ajunge să dețină 49 de hărți istorice și 124 geografice.

Dându-și seama de numeroasele greutăți cu care se confrunta învățământul românesc din Transilvania, Goldiș va începe, cu o rară consecvență și evidentă competență, munca de autor de manuale școlare. În 1890, tipărește prima ediție a „*Istoriei Ungariei pentru clasele secundare inferioare*”. Deși, în ansamblu e doar o traducere după Ludovic Mangold, cuprinde și capitolele referitoare la români, inexistente în textul original. Peste puțină vreme, între 1892-1897, Goldiș publică o „*Istorie universală pentru școlile secundare*” [6] în 3 volume, o contribuție originală, sprijinită pe lucrările de specialitate cele mai recent apărute în Europa vremii.

Cu apariția, în 1897, a volumului al III-lea al „*Istoriei Universale pentru școlile secundare*”, Vasile Goldiș își încheie activitatea de redactare a manualelor de istorie. Constatăm că în cele trei manuale în abordarea istoriei universale a pus principiile determinismului social pe baza tezei conexiunii universale, căutând să explice mecanismul genezei și devenirii fenomenului social. De aceea, toate procesele social-politice sunt văzute ca rezultat ale acțiunii legii universale, căutând să explice mecanismul genezei și devenirii fenomenului social. De aceea, toate procesele social-politice sunt văzute ca rezultat ale acțiunii legii universale a luptei contrariilor, pe baza relației de la cauză la efect. Tot din perspectiva determinismului social, apreciem că Goldiș s-a străduit în paginile manualelor sale să surprindă „*acel păienjenis fin de gânduri obștești care, într-un timp dat formează așa numitul spirit al aceluia timp*”.

Ca profesor în etapa brașoveană a predat și limba latină. Disciplina, ca și istoria, i-a permis să cunoască mai bine originea și evoluția neamului său. Experiența la catedră, cunoștințele însușite încă din anii studenției în domeniul sintaxei de la profesorul său din Viena, E. Hoffman și a literaturii latine de la Bartal Antal l-au călăuzit în redactarea manualului „*Sintaxa limbii latine pentru clasa a III-a și a IV-a gimnazială*”, apărut în 1896. În prefața intitulată „*Spre orientare*” motivează apariția manualului prin aceea că „*în învățarea unei limbi sintaxa este unul dintre cele mai de frunte mijloace.*” [7]

Într-o epocă în care în învățământ se făceau destul de timid simțite încercările de introducere a unor metode active în manualele pentru deprinderea unei limbi străine, inclusiv a limbii latine, domina morfologia, care se adresa în primul rând memoriei, sintaxa fiind lăsată pe planul al doilea. Însuși opțiunea autorului pentru sintaxă și motivația pe care ne-o oferă, din primele rânduri ale prefeței, ne duce cu gândul la o concepție superioară, activă în ceea ce privește învățarea unei limbi străine.

Prin ordonarea informației, Vasile Goldiș este adept al învățământului activ și al metodei intuitive. Ca urmare, elevul trebuie să aibă întotdeauna în ochii minții osatura sintaxei latine pe care Goldiș o compara cu trunchiul unui arbore care trebuie să fie lipsit de frunze și flori, căci scopul lui principal este înțelegerea și nu desfășurarea. Aceste cuvinte ne duc cu gândul la aceeași idee,

expusă sub altă formă, în prefața primului său volum de istorie universală: „Mulțimea anilor și a datelor fără nici o importanță asupra mersului general al dezvoltării omenesci trebuie să dispară odată din manualele noastre de istorie universală. Deci, trebuie oferite elevilor cunoștințe fundamentale esențiale”. Pentru a face mai accesibilă această limbă a înaintașilor, pe vremea sa rămasă cel mult o limbă de cancelarie, a avut grijă să ofere elevilor cunoștințe despre viața materială și spirituală a celor care au vorbit-o. Scopul învățării limbii latine îl fixează de pe aceeași poziție a adeptului unui învățământ formativ funcțional: „de a dezvolta în școli interes pricepător și îndemn spre conlucrare la idealurile culturale ale omenirii.” Acest îndemn, pe care îl leagă Goldiș și de rostul predării istoriei, exprimă convingerea sa despre înalta misiune social-formativă a învățământului. Manualul a fost tipărit pentru uzul liceului din Brașov în 2.500 exemplare și a fost utilizat până în 1919 chiar și în liceele românești din Năsăud și Brad.

Foarte prodigios pe tărâmul activității sale editoriale, în 1894 îi apare și manualul intitulat „*Elemente din constituția patriei sau drepturile și datorințele cetățenești, pentru școlile populare române*” [8]. Și aici adoptă aceeași ținută națională demnă, fără a aluneca spre șovinism. În prima ediției explică o serie de concepte care îl vor preocupa mai târziu, mai ales cele de popor, naționalitate, cultură, religie. Ele își vor găsi o abordare superioară în principala sa operă teoretică „*Despre problema naționalităților*”, apărută în 1912.

Depășind oarecum sfera preocupărilor sale de până atunci, în 1900 îi apare „*Geografia pentru școlile populare*”, partea primă pentru clasele III și IV, întocmită pe baza planului de învățământ elaborat de minister. Manualul este o frumoasă realizare pedagogică în domeniul instrucției geografice. De o deosebită însemnătate pentru definirea concepției pedagogice sunt indicațiile metodice cuprinse în „instrucțiune”, o adevărată culme în această direcție a activității dascălului brașovean, rod a 14 ani de experiență la clasă.

În privința dezideratului educațional, concepția lui Vasile Goldiș ține cont de particularitățile psihice, de vârstă și de nivelul de pregătire intelectuală a elevului. În general, prin literatura sa pedagogică și activitatea concretă a urmărit să contribuie la formarea unei conștiințe naționale românești.

Mai complex este fixat dezideratul educațional la nivelul învățământului secundar. Aici, elevii trebuie înarmați cu cunoștințe fundamentale și esențiale din care să-și formeze o imagine unitară despre legile obiective care acționează în societate, în primul rând a luptei contrariilor din care rezultă legea progresului.

Cei 12 ani petrecuți la Brașov marchează apogeul carierei profesoriale a lui Vasile Goldiș, dar și alte împliniri în sfera personalității sale. Astfel, aici a optat pentru orientarea politică activă căreia îi va închina în continuare aproape toată energia până la înfăptuirea Unirii. Tot aici s-a inițiat în mișcarea culturală românească. Experiența dobândită în cele două societăți studențești în care activase l-a ajutat să înțeleagă necesitatea unității și în acest domeniu.

După 15 ani de funcționare ca profesor la Caransebeș și Brașov, la 1 septembrie 1901, Vasile Goldiș se „pensionează” pe motiv de boală. De fapt, motivul retragerii sale atunci era cu totul altul. El dorea să se mute la Arad, unde se cristaliza pe atunci centrul vieții politice a românilor din Transilvania, cu scopul de a se încadra direct și mai intens în rândurile militanților pentru afirmarea și apărarea drepturilor națiunii române.

Mutându-se la Arad, nu fără a se despărți cu nostalgie de societatea intelectuală românească din Brașov, ca urmare a chemărilor unchiului său Iosif Goldiș, ajuns în 1899 episcop al acestor meleaguri, ale lui Roman Ciorogariu și întregului grup de luptători naționali ce activa în acest oraș, dar și la îndemnul vicarului de la Oradea, Vasile Mangra, Goldiș va fi aici, din 1901, cu intermitențe, până la moartea sa, la 10 februarie 1934, secretar consistorial (totodată director al Cancelariei consistoriale). Își va relua și activitatea didactică ca profesor și director al Școlii Superioare de Fete, pe care, după aprecierea ziarului *Drapelul*, a condus-o cu competență între anii 1901-1905, fără a fi retribuit.

În această din urmă funcție și-a recrutat cele mai distinse și pregătite cadre didactice, unele de renume european, printre care Petru Pipoș, profesor de pedagogie, Roman Ciorogariu și alții.

Problemele consolidării capacității educative a școlii românești din Transilvania și ale apărării caracterului ei național au stat permanent în atenția sa. Militând pentru perfecționarea rețelei școlare, Goldiș se ridică împotriva măsurilor abuzive din parte Ministerului Instrucțiunii din Budapesta, interesându-se de modernizarea procesului de învățământ. El dă o mare atenție perfecționării limbii române, ca principală componentă a cultivării conștiinței naționale, susținând și obținerea de burse sau ajutoare pentru studii superioare (inclusiv la București) în beneficiul unor tineri meritoși.

La venirea sa ca secretar consistorial, Episcopia Aradului avea o istorie de aproape două secole. Împăratul Francisc I a aprobat înființarea la Arad a unei școli pedagogice (preparandie) ortodoxe în 1812, iar din 1821 și a unui institut teologic. Aceste două instituții de învățământ vor juca până la Unire un rol important în viața culturală a vestului românesc.

În 1901, când Goldiș sosea la Arad, lucrurile nu mergeau tocmai bine. A. Hamsea, directorul școlii, era ținta unor atacuri în presă, chiar din partea lui Ioan Rusu-Șirianul, pe motiv că neglijează Preparandia în favoarea mănăstirii Hodoș-Bodrog a cărui egumen era din anul plecării episcopului Mețianu la Sibiu. În consecință, noul episcop, Iosif Goldiș, i-a cerut să opteze pentru unul din cele două posturi, director sau egumen. S-a ajuns până acolo că elevii Preparandiei au declarat o grevă la începutul lunii martie 1901. până la urmă Hamsea a optat pentru mănăstire.

Problemele mai vechi cu care se confrunta școala sunt reluate în studiu în momentul venirii lui Goldiș. În primul rând, va încerca mărirea numărului de elevi. Autoritățile maghiare cunoșteau starea pauperă a școlilor românești în general și încercau să le saboteze orice inițiativă. Astfel, în 1902, la începutul anului, un ordin al ministerului de Culte și Instrucțiune Publică interzice pe viitor calificarea fetelor ca învățătoare, la Preparandia din Arad, pe motiv că pe viitor ar exista pericolul proletarizării acestora, din lipsă de posturi. În jurul acestei măsuri samavolnice a autorităților s-a făcut o mare agitație românească întreținută de Vasile Goldiș. Autoritățile au permis ca fetele cuprinse în școală să termine cursurile și să se califice, dar pe viitor să nu se mai primească alte candidate. Stimulate de autorități, o serie de elemente șovine maghiare au acuzat Preparandia că nu face suficientă educație patriotică și că, în consecință, ar trebui ori statificată, ori închisă. Dând curs acestor acuzații, ministerul a trimis un comisar, în persoana profesorului de istorie Iáncso Benedek, să ancheteze situația la fața locului. Acesta nu era, nici pe departe, un prieten al lui Vasile Goldiș sau un intelectual cu vederi largi capabil să înțeleagă noile principii europene care-și creau drum în politica vremii, pe linia generalizării egalității în drepturi a tuturor națiunilor. Ca urmare, emisarul ministerial concluzionează că guvernul va trebui să revizuiască „Statutul organic” al bisericii ortodoxe și să i se limiteze autonomia [10]. Pentru a se edifica, Iáncso Benedek a asistat la examenele de absolvire ale școlii din vara anului 1902. din parte Episcopiei a asistat Vasile Goldiș. În final, comisarul s-a declarat mulțumit și a fost incapabil să formuleze vreo obiecție serioasă. De aici înainte, Vasile Goldiș va fi comisarul permanent al Consistoriului la examenele de sfârșit de an și de calificare a învățătorilor.

În această calitate, și-a adus o contribuție esențială la îndrumarea metodică și științifică a învățământului din Preparandie.

În anul 1903, în viața Preparandiei se înregistrează câteva evenimente mai importante. Numărul catedrelor se ridică acum la 5, iar director ajunge Roman Ciorogariu. Conform unei prevederi a Legii școlare a lui Trefort din anul 1879, intrată în istorie și sub numele de „Legea 18”, la examenul de calificare a învățătorilor trebuie să participe și un inspector din partea guvernului, care verifică gradul de însușire a limbii maghiare, în scris și oral. El putea nula diploma dacă nu era mulțumit de cunoștințele dovedite de învățător. La finele anului 1902/1903, inspectorul guvernamental Varjassi refuză să semneze diplomele pe motiv că nu sunt scris și în limba maghiară, fără să poată face vreo altă obiecție [11]. Cel care temperează zelul patriotic al slujbașului de stat este secretarul episcopal Vasile Goldiș.

Implicându-se în activitatea politică ca deputat de Radna (1906-1910), Vasile Goldiș a încercat să se folosească la maximum de toate posibilitățile, de altfel foarte limitate, de a servi cauza

națională de pe această poziție aparent favorabilă. Dintre toate capitolele activității sale parlamentare, cel mai bogat rămâne cel legat de lupta pentru apărarea învățământului românesc de încercările autorităților de a-l statifica și a-l subordona ideii de făurire a statului național unitar maghiar. I se oferea cum prilejul să cântărească sensul activismului politic și, poate, să înțeleagă mai bine intransigența pasivistă. Deși a fost întotdeauna un om realist și nu și-a făcut nici un fel de iluzii în legătură cu câștigarea tuturor drepturilor naționale prin luptă parlamentară, totuși, l-a surprins șovinismul profund al majorității absolute a deputaților maghiari, indiferent de nuanța politică. Pentru prima dată a luat cuvântul în Parlamentul de la Budapesta la 4 iulie 1906, când a protestat împotriva șovinismului promovat începând cu primul ministru și a refuzat să semneze proiectul de răspuns la mesajul tronului. [12]

În cadrul celui de-al doilea discurs în Parlamentul de la Budapesta, din decembrie 1906, Vasile Goldiș cerea sprijinirea școlilor confesionale, în caz concret a Preparandiei din Arad. În ceea ce privește învățământul superior, arăta că Universitatea din Budapesta este mai degrabă un fel de rampă de lansare în politică, decât un centru de formare a unor intelectuali. Propune înființarea celei de-a treia Universități la Arad. Bogata argumentație și ținuta academică a discursului lui Goldiș a făcut o bună impresie auditoriului, chiar dacă majoritatea nu și-a însușit ideile acestuia. Așa se explică și încercarea lui A. Appónyi de a și-l atrage, oferindu-i un post de secretar în minister, însă Vasile Goldiș l-a refuzat.

Problema învățământului românesc va fi o constantă a activității parlamentare a lui Vasile Goldiș. Asupra ei a revenit la ședința din 27 mai 1907, când s-a discutat legea privind raporturile dintre stăpân și slugă. A cerut ca legea să prevadă obligația pentru stăpân de a înființa școli pentru copiii celor ce muncesc pe moșia sa, dacă aceasta depășește 10 mii de hectare. În ședința din 15 iulie 1908, s-a pus în discuție un nou proiect de lege școlară, de fapt o completare a legilor școlare din 1907. În el se punea problema gratuității învățământului. În fapt proiectul nu urmărea să impună gratuitatea învățământului, ci servea, în mod voalat, politicii de deznaționalizare a națiunilor asuprite din zona controlată politic de Budapesta.

La 3/16 noiembrie 1912 s-a sărbătorit centenarul Preparandiei. Vasile Goldiș a evocat evenimentul arătând: „Se recunoaște adevărul că statul acesta îl alcătuiește mai multe popoare cu egală îndreptățire la învățământ și cultură și se consacră principiul că fiecare popor numai în limba sa poate și trebuie să fie cultivat [14].” A subliniat, de asemenea, că pentru acest institut de învățământ, statul nu a alocat bani, că el s-a formulat și se menține din sudoarea poporului român.

Primul război balcanic și înfrângerea Turciei, cu atâtea semnificații și pentru alte imperii, îl duce pe Goldiș la exclamația: „neamul românesc întreg resimte adierea duhului vremii și se sbuciumă între nădejde și temeri.”

Izbucnirea primului război mondial a dus la agravarea asupririi naționale, iar jertfele de sânge date de poporul român din Austro-Ungaria în campaniile militare îndreptăteau episcopiiile, după afirmațiile lui Vasile Goldiș, să solicite mai mult ajutor din partea statului. Astfel, aplicarea legilor lui Appónyi a dus la retragerea ajutorului de stat la foarte multe școli românești. Vasile Goldiș a intervenit pe lângă Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică în noiembrie 1915 în legătură cu retragere ajutorului de stat pentru o serie de școli din părțile Aradului. În august 1916, România a intrat în război, iar în anul școlar 1916/1917, din cauza operațiilor militare, au venit la Arad și elevii de la Școala pedagogică din Sibiu. Examenele de sfârșit de an s-au dat sub controlul comisarului consistorial Vasile Goldiș.

În cele două decenii de activitate la Arad, Vasile Goldiș a desfășurat o complexă muncă pe tărâm școlar. Consider că ea s-a desfășurat în două direcții. În primul rând în calitate de „comisar” al Episcopiei pentru problemele școlare s-a preocupat de buna organizare a învățământului românesc confesional din eparhia Aradului. A avut în vedere atât conținutul învățământului cât și baza lui materială. Ca profesor, cu o temeinică pregătire de specialitate și metodică-didactică, a supravegheat procesul de învățământ din eparhie și în special pe cel din școala pedagogică. Cu ocazia inspecțiilor curente sau de la sfârșit de an, a făcut o serie de observații asupra calității

învățământului și a nivelului de pregătire a viitorilor învățători. A vizat în această direcție mai ales educarea viitorilor învățători în spiritul dragostei față de poporul român.

Consider, apoi, că și-a adus o contribuție deosebită la îmbogățirea învățământului românesc din școlile din zona Aradului prin manualele sale. Aproape toate manualele editate pe vremea când a fost la Brașov au fost folosite și în școlile din eparhia Aradului. Între anii 1901-1908 nu a predat la clasă decât foarte puțin. Cu toate acestea, așa cum a declarat de atâtea ori, bucuria vieții sale a fost catedra. De aceea, a și manifestat o grijă deosebită și în această perioadă, pentru o ținută elevată a instrucției școlare în școlile românești din zona Aradului. [14]

Un învățământ de calitate nu se putea realiza fără o bază materială corespunzătoare. Profitând de poziția sa și de puținele prevederi ale legilor din Ungaria, Vasile Goldiș a organizat mai multe demersuri pentru a obține ajutorul statului în dotarea unor școli românești. Și aici, ca și în alte împrejurări, a dat dovadă de mult tact și calități politice exploatând la maximum toate posibilitățile de dobândire a acelor ajutoare, fără să facă concesii care să dăuneze ființei naționale.

Concluzii

Învățământului românesc, nu numai din eparhia Aradului, ci și din toate teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria, sub aspectul luptei pentru păstrarea autonomiei școlare în cadrul autonomiei bisericești.

Putem spunem că activitatea lui Vasile Goldiș desfășurată la Arad, în primele două decenii ale secolului al XX-lea, s-a înscris în istoria poporului român ca o pagină de luptă națională pe tărâm școlar.

Bibliografie

1. „Românul” (Arad), 6/19 ianuarie 1911, nr. 4, p. 1-2.
2. Gagea, E., *Vasile Goldiș (1862-1934). Monografie istorică*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2008, p. 61.
3. Dragomir, S., *Vasile Goldiș, luptătorul și realizatorul politic*, Sibiu, 1936, p. 4.
4. „Foaia diecezană” (Caransebeș), 18 februarie 1934, nr. 2, p. 1-2.
5. „Foaia diecezană” (Caransebeș), 12 martie 1887, nr. 6, p. 3-4.
6. Goldiș, V., *Istoria Ungariei pentru clasele inferioare*, Brașov, 1890.
7. Șora, Gh., Gagea, E., *Vasile Goldiș despre cultura română și europeană*, Ed. Gutenberg, Arad, 2004, p. 160.
8. Goldiș, V., *Elemente din constituția patriei sau drepturile și datorințele cetățenești pentru școlile populare*, Brașov, 1894, p. 6.
9. Goldiș, V., *Geografia pentru școlile populare. Partea primă, pentru clasele III și IV cu numeroase instrucțiuni și harte colorate*, Brașov, 1900, p. 6.
10. Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române din Arad, *Fond Vasile Goldiș*, dos. 2/1900-1901, f. 68.
11. „Tribuna poporului”, Arad, 12/25 mai, 1901, nr. 88, p. 3.
12. „Tribuna”, Arad 1/14 august 1906.
13. „Românul”, Arad, 14 martie 1912, nr. 204, p. 4.
14. Gagea, E., *Vasile Goldiș (1862-1934). Monografie istorică*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2008, p. 75.